

СЎЗ САЊАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 4 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 4

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 4

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА | INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№4 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2025-4>

Бош муҳаррир:
Тўхтасинов Илҳом
п.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Главный редактор:
Тухтасинов Илхом
д.п.н., профессор (Ўзбекистан)

Заместитель главного редактора:

Editor in Chief:
Tuhtasinov Ilhom
DSc. Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ

Назаров Бахтиёр
академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўғли
ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова
ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким
ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил
ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамед
к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форт
Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шнукашвили Тамар
ф.ф.д. (Грузия)

Туробов Бекпулат
масъул қотиб, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

Мўминова Маъсума Ғолиб қизи
ф.ф.д., (PhD) вб. доцент

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Назаров Бахтиёр
академик. (Ўзбекистан)

Якуб Умар оғли
д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова
д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Миннуллин Ким
д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Керимов Исмаил
д.ф.н., профессор (Россия)

Джўраев Маматкул
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Куренов Рахиммамед
к.ф.н. (Туркменистан)

Кристофер Джеймс Форт
Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Мирзаев Ибодулло
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Балтабаев Ҳамидулла
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Дўстмухаммедов Хуршид
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Лиходзиевский А.С.
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Сиддикова Ирода
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Шнукашвили Тамар
д.ф.н. (Грузия)

Туробов Бекпулат
отв. секретарь, PhD, доцент
(Ўзбекистан)

Муминова Масума Ғолиб қизи
PhD и.о. доцент

EDITORIAL BOARD

Bakhtiyor Nazarov
academician. (Uzbekistan)

Yakub Umarogli
Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova
Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim
Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail
Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed
Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort
University of Michigan (USA)

Umarchodjaev Mukhtar
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammadov Khurshid
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shiukashvili Tamar
Doc. of philol. scien. (Georgia)

Turobov Bekpulat
PhD Ass. prof. Senior Secretary
(Uzbekistan)

Mo'minova Ma'suma
PhD Acting Docent
(Uzbekistan)

PageMaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Tajibayeva Latofat Farxodovna TABIAT VA INSON MUNOSABATLARINING ADABIYOTDA AKS ETISHI.....	5
2. Syuy Myao КРАТКОЕ РАССМОТРЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ И РИТОРИЧЕСКОЙ ЭСТЕТИКИ В «ЗОЛОТОЙ ЦЕПИ» ЧЖАН АЙЛИН.....	9
3. Najmiyeva Po‘lotoy Tilavmurodovna O‘ZBEK VA YAPON TILLARIDA KELISHIK QO‘SHIMCHALARI VA YAPON TILIDAGI KELISHIK PARTIKULALARINING MORFOLOGIK HAMDA SINTAKTIK MOHIYATI.....	14
4. Lutfilloeva Faxriniso Maxmudovna ЯПОН МИЛЛИЙ МАФКУРАСИДА ТИЛ ОМИЛИ ВА УНИНГ ИДЕОЛОГИК КОНЦЕПЦИЯСИ.....	20
5. Shaniyazov Jenisbay Ungarbaevich TURKIY VA INGLIZ TILLARIGA MUSHTARAK SO‘ZLAR HAQIDA.....	25
6. Ergasheva Tursunoy Abdukaюmovna ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИФИ ВА SALES TAX АТАМАЛАРИНИНГ ПРАГМАЛИНГВИСТИК ҚИЁСИЙ ТАХЛИЛИ.....	29
7. Xolikov Bahodir DEV O‘ZBEK MIFOLOGIYASI DOMINANT OBRAZALARIDAN BIRI SIFATIDA.....	34
8. Nilufar Abduraxmonova, Mahliyo Eshmamatova PARALLEL KORPUS ASOSIDA RAVISHDOSHLI BIRIKMALARNING SEMANTIKASI VA STRUKTUR MODELLARI TADQIQI.....	40
9. Hasanova Sevinch Hotam qizi THE MULTILEVEL STRUCTURE OF THE LANGUAGE SYSTEM AND ITS CONCEPTUAL INTERPRETATION IN TRANSLATION THEORY.....	52
10. Namazova Manzura Urakovna O‘ZBEK ADABIYOTIDA PSIXOLOGIZM (O‘ZBEK ROMANLARI ASOSIDA).....	58
11. Mavloнова Наргиза Алишеровна ПРИНЦИПЫ ОТБОРА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ СООТВЕТСТВИЙ И ИДЕОГРАФИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ АНГЛИЙСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ И ИХ СООТВЕТСТВИЙ В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ.....	63
12. Ismailov Anvar Rustamovich CHET TILI O‘QITUVCHILARNING PEDAGOGIK KOMPETENSIYASINING MOHIYATI.....	70
13. Achilova Zuxra Qurbonovna “MALLA SAVDOGAR” DOSTONI VARIANTLARIDA AVAZXON BILAN BOG‘LIQ SAFAR MOTIVI VA VAQT KULTI.....	75
14. Abduraxmonova Nilufar Zaynobiddin qizi, Xoljurayeva Yulduz Sobir qizi O‘ZBEK TILIDAGI NORP OBYEKTLARINI BIOES ANNOTATSIYA SXEMASI ASOSIDA ANIQLASH.....	88
15. Kim Татьяна Сергеевна ДИСКУРСИВНЫЙ АНАЛИЗ НОВОСТНОГО ТЕКСТА КОРЕЙСКИХ ГАЗЕТ.....	96
16. Laziza Djhiyanbayeva РАНГ КОМПОНЕНТЛИ ТУРФУН БИРИКМАЛАР.....	102
17. Laziza Dzhiiyanbayeva SOCIAL CHARACTERISTICS OF COLOR SEMANTICS.....	108
18. Makhammatkulova Diyora Nodirovna, Makhammatkulova Iroda Nodirovna, Rahimov Nodir Makhammatkulovich DIGITAL FOOTPRINT AS A PHENOMENON OF MODERN EDUCATION.....	114

19. Boboyev Ulash Ne'matovich OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI TILINING LEKSIK IMKONIYATLARI (GAZETA TILI MISOLIDA).....	120
20. Файзуллаева Мохинорабегим Бехзодбек кизи СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РЕЧЕВЫХ АКТОВ ИЗВИНЕНИЯ В КИТАЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ.....	124
21. Rashidova Muxlisa, Sobirova Madina Mahmudjon qizi UNIVERSAL DEPENDENCIES MODELI DOIRASIDA SINTAKTIK ANNOTATSIYALANGAN KORPUSLARNI TAHLIL QILISH.....	129
22. Ишниязова Шахноз Ашировна МИФОЛОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ И ТОТЕМИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В УЗБЕКСКОЙ ПРОЗЕ XX ВЕКА: К ПРОБЛЕМЕ ТИПОЛОГИЧЕСКОЙ БЛИЗОСТИ С ПРОИЗВЕДЕНИЯМИ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА.....	135
23. Тошбекова Дилором Исмоиловна СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СТРУКТУРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ИРОНИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ.....	143
24. Умурова Гузал Хотамовна ПСИХОЛОГИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА - ЗНАЧИМОСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ПОДХОДА К ИЗУЧЕНИЮ И ОРГАНИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	149
25. Даминова Фазода Ирисовна ТЕОРЕТИКО-ИСТОРИЧЕСКИЕ И МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДРЕВНЕРУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	154
26. Усманова Салиха Юлдашевна ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ВВОДНО-МОДАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ.....	161
27. Hakimov Muxamadali Rafikovich ITALYAN TILIDA "ERKAKLIK" GENDER TUSHUNCHASINING LEKSIK-SEMANTIK VA LINGVOMADANIY TAHLIL.....	170
28. Lola Ibragimova INGLIZ VA O'ZBEK FRAZELOGIYASI: STRUKTUR-SEMANTIK VA LINGVOMADANIY XUSUSIYATLAR (SOG'LIQ-SALOMATLIK MAQOLLARI MISOLIDA).....	176
29. Nazirova Munisa Mirzakamalovna MODAL BIRLIKLARNING LINGVISTIK VA PRAGMATIK ASOSLARI.....	182
30. Sharipov Raufjon Elmurod o'g'li AKADEMIK G'ANIJON ABDURAHMONOVNING "TARIXIY SINTAKSIS" ASARIDA QO'SHMA GAPLAR EVOLYUTSIYASI.....	186
31. N.Z.Abduraxmonova, Salomat Otamurodova MASHINA TARJIMASI VA LINGVISTIK JARAYONLAR.....	191
32. Davlatova Hulkaroy Uktamovna BOLALARDA TIL VA TAFAKKURNING SHAKLLANISHI: LINGVOKOGNITIV YONDASHUVDA NAMOYON BO'LISHI.....	198

ISSN: 2181-9297

www.tadqiqot.uz

Laziza Dzhianbayeva,

Mukhtor Auezov South Kazakhstan University,
Teacher of the Department of “Foreign
Languages for Technical Majors”,
Independent Researcher

SOCIAL CHARACTERISTICS OF COLOR SEMANTICS

 <https://doi.org/10.5281/zenodo.19322575>

ANNOTATION

This article reveals the social concepts associated with colors and the socio-cultural factors of their semantic characteristics. It is discussed that colors are actively used not only as visual signs, but also as symbols that express the essence of certain political, economic and cultural realities, and that artists use color semantics as a powerful symbolic “weapon” in expressing their poetic ideas in order to find creative solutions to the problems of a certain era.

Лазиза Джиянбаева,

Южно-Казахстанский университет имени Мухтора Ауэзова,
Преподаватель кафедры «Иностранные языки для
технических специальностей»,
Независимый исследователь

СОЦИАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕМАНТИКИ ЦВЕТА

АННОТАЦИЯ

В данной статье раскрываются социальные концепты, связанные с цветом, и социокультурные факторы их семантических характеристик. Обсуждается, что цвета активно используются не только как визуальные знаки, но и как символы, выражающие суть определенных политических, экономических и культурных реалий, и что художники используют семантику цвета как мощное символическое «оружие» для выражения своих поэтических идей с целью поиска творческих решений проблем определенной эпохи.

Лазиза Джиянбаева,

Мухтор Ауэзов номидаги
Жанубий Қозоғистон университети,
“Техника мутахассисликлари учун
хорижий тиллар” кафедраси ўқитувчиси,
мустақил тадқиқотчи

РАНГЛАР СЕМАНТИКАСИНИНГ ИЖТИМОЙ ХАРАКТЕРИ

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада ранглар билан боғлиқ ижтимоий тушунчалар ва уларнинг семантик хусусиятларининг ижтимоий-маданий омиллари очиб берилган. Рангларнинг фақат визуал белгилар эмас, балки муайян сиёсий, иқтисодий ва маданий воқеликлар моҳиятини англатувчи рамзлар сифатида фаол қўлланилаётгани, муайян давр муаммоларига ижодий ечим топиш учун ижодкорлар ўз поэтик ғояларини ифодалашда ранглар семантикасида кучли рамзий “қурол” сифатида фойдаланишлари хусусида сўз юритилган.

Калит сўзлар: ранглар семантикаси, ижтимоий ранг рамзлари, қора бозор, қизил империя, сарик матбуот, яшил иқтисодиёт.

Ранг – бу инсон тафаккурида ташқи дунёдаги нарсаларнинг кўзга кўринадиган хусусияти сифатида шаклландиган категория. Ҳар бир тилда рангни ифодаладиган сўзлар ва улар орқали яратилган кўп маънолиликлар мавжуд. Ранглар, фақатгина визуал қабул қилинадиган физик ҳодиса эмас, балки инсон маданияти, тили ва фикрлаш тизимида чуқур семантик қатламларни ҳосил қилади. Ҳар бир ранг ўзига хос тушунчалар, ҳиссиётлар, рамзлар ва маданий ассоциацияларни ўзида мужассамлаштиради. Ранглар инсоннинг кайфияти, ҳистуйғулари ва ҳатто физиологик ҳолатига бевосита таъсир қилади. Ранглар контекстга қараб турли маъноларни ифодалаши мумкин (масалан, ишлаб чиқаришда нарса-буюмларнинг ишланган материали, сифати, дизайни, истеъмолчи талаби каби омилларга боғлиқлик нуқтаи назаридан танланади. Мода оламида эса дизайн ва истеъмолчи талаби биринчи ўринда туради. Санъат асарлари, айниқса, тасвирий санъатнинг асосий қуроли бу ранглар динамикасиدير.

Антропоцентрик ёндашувнинг марказий муаммоси бўлган инсон омили билан боғлиқлик ранг семантикасини лингвомаданий ва психолингвистик нуқтаи назардан таҳлил қилиш, ассоциатив тушунчалар билан ўзаро боғланиш жараёнини тушунтириш, ранг тушунчаларининг турли тилларга оид ҳамда миллий-маданий муносабатлардаги ўзига хос табиати контсептуал тарзда кўриб чиқишни талаб қилади. Бу эса когнитив хусусиятлар ва прагматик талқин қилиш имкониятларини ёритишга йўл очади. Ранглар семантикаси инсониятнинг борлиқни идрок этиш ва унга маъно бериш жараёнининг кўп қиррали ва бой манбаидир. Улар бизнинг тилимиз, фикрлашимиз ва маданий тажрибаларимизни ўзида акс эттиради.

Ранг билан боғлиқ тушунчалар семантикаси инсон тафаккурининг, маданий дунёқарашнинг ва тилнинг ўзаро боғлиқлигини очиб беради. Ранг номлари орқали халқнинг қадриятлари, ҳистуйғулари ва тарихий тажрибаси намоён бўлади.

Ранг тушунчасининг мифологик дунёқарашга хос белгилари, ранг билдирувчи ёки у билан боғлиқ лексемаларнинг семантик жиҳатлари ва лингвопоэтик хусусиятларини ўрганиш асносида ранг семантик доирасининг ранг-баранглиги, контсептуал хилма-хиллиги, ассоциатив майдоннинг кўламдорлигини аниқлаш лингвомаданий ва лингвопрагматик ёндашув билан тавсифланади.

Маълумки, рангларга берилган рамзий маънолар турли маданиятларда бир-биридан фарқ қилади, лекин шундай бўлса-да, инсоният учун универсал жиҳатлари ҳам мавжуд:

Қизил: шижоат, куч, муҳаббат, энергия, хавф;

Кўк: осмон, сув хотиржамлик, ишонч, совуқлик;

Яшил: табиат, ўсиш, янгиланиш, бахт, ҳасад.

сарик: қуёш, иссиқлик, эҳтиёткорлик, хавф;

Оқ: поклик, бегуноҳлик, тинчлик, мукамаллик.

Қора: буюклик, ҳикмат, сир, қайғу, ёвузлик. Қайғу, мотам, сир, тун, мистика, ёвузлик, ҳашамат, куч.

Кўринадики, рангга бўлган муносабат ижобий/салбий баҳолаш тамойили жиҳатдан ҳам турли маъно оттенкаларига эга. Масалан, қизил ранг хитойларда омад ва бахт рамзи ҳисобланса, Ғарбда эҳтирос ёки хавф рамзи сифатида талқин қилинади.

Бугунги ижтимоий жамиятда ранглар рамзийлиги ўзига хос ифодаларининг замонавий талқинларини *қора бозор, қизил империя, сариқ матбуот, яшил иқтисодиёт* каби бирикмаларда ҳам кузатишимиз мумкин.

Қора лексемаси кўчма маънода умуман, салбий белгини, салбий белгига эгаликни билдиради; ёмон. *Қора ният. Қора кучлар.* [1;]

Қора бозор (яширин иқтисод ёки яширин иқтисодиёт) – бу ноқонуний бозор ёки бир қатор битимлар бўлиб, у қандайдир ноқонуний жиҳатга эга ёки институционал қоидалар тўпламига риоя қилмаслик билан тавсифланади. Агар қоида ишлаб чиқариш ва тарқатиш қонун билан тақиқланган товарлар ва хизматлар мажмуини белгиласа, қоидага риоя қилмаслик *қора бозор* савдосини ташкил этади, чунки битимнинг ўзи ноқонуний ҳисобланади. [2;].

“Қора бозор”даги санъат асарларининг 30 фоизи қалбаки бўлиб чиқади. (Газетадан)

“Қора бозор”даги қўлбола дори воситалари савдосига чек қўйилмоқда. (Газетадан)

Ушбу мисоллардан кўриниб турибдики, *қора бозор* атамаси турли тоифадаги товарларга нисбатан қўлланади, бозор савдосига оид кенг ижтимоий-маданий тушунчани англатади. Бунда *қора* лексемасининг “ёмон”, “салбий” семалари актуаллашади.

Сариқ матбуот (кўчма) Уятли, шармандали, жанжалли воқеаларни ёритишни мақсад қилиб олган, сийқа, саёз, паст сифатли матбуот ҳақида. *Иккинчи жиддий қусур шуки, кўпчилик қаламкашлар бугун «сариқ матбуот» саҳифаларида эълон қилинаётган ўртамиёна машқларни шеър, ҳикоя, дея улардан андоза олиб, ижод қилмоқдалар.* Газетадан. (ЎТИЛ, 3-жилд, 450-б.) Ёзувчи ва публицист Хуршид Дўстмуҳаммад “сариқ матбуот” атамасининг келиб чиқишини қўйтдагича изоҳлайди: “Газетани мисли кўрилмаган даражада оммалаштириш америкалик медиа магнат Жозеф Пулитсер номи билан боғлиқ. У «The New York World» газетасини миллион нусхада чиқаришга эришган (1898 йили). Бунинг учун у бор ижодий қобилиятини сафарбар этган. Жумладан, журналистикада биринчилардан бўлиб безак - иллюстрациядан кенг фойдаланган, давомли мақолалар чоп этган, назарга тез тушадиган, эътиборни тортадиган сарлавҳаларга зўр берган, карикатуралар босган, журналист текшируви йўналишида репортажлар билан омманинг назарига тушган. Рангли босма ускунасини биринчилардан бўлиб ишлатган Пулитсер «...ўз даври учун тасвир орқали таъсир этувчи ягона газета яратади». Ж.Пулитсер мухлислардаги мойилликдан келиб чиқиб, кулгили безакларга алоҳида эътибор қаратган. Чунончи, мултипликатор Ричард Ф.Аутколт чизган рангли “Сариқ бола” мултипликация тўплами Пулитсерга қарашли газетада бир саҳифа қилиб берилади. Шу оддийгина баҳона туфайли газета “сариқ” лақабини орттиради”. [4;161]

Жалолиддин Сафоевнинг фикрлари ҳам ушбу маълумотларни янада тўлдиради: “1895 йил АҚШда расмол Ричард Ауткоулт Нью-Йоркда чоп этиладиган «The World» газетасида бир неча юмористик руҳдаги расмларини чоп эттиради. Ушбу расмлар ичида сариқ кўйлак кийган болакай ҳам бўлиб, унинг тилидан бир қатор кулгили гаплар берилади. Тез орада Американинг бошқа бир – “New York Journal” газетаси ҳам худди шундай расмларни чоп эта бошлади. Шундан кейин икки газета ўртасида ана шу сариқ кўйлакли болакай расмини ким биринчи чоп этганлиги масаласида кескин баҳс бошланади. Баҳс шундай қизғин кечадики, у кўпчиликнинг диққатини тартади. 1896 йил бундай бемаъни баҳсдан тўйиб кетган америкалик сиёсатшунос журналист Эрвин Уордэман мақола ёзиб, юқорида номлари тилга олинган икки газетани нафрат билан “сариқ матбуот” деб атади (сариқ кўйлакли болакай расмини назарда тутиб) ва шундан сўнг бу ибора бутун дунё журналистикасига кириб қолади” [5;]. Шу тариқа, бутун дунёда енгил-елпи, олди-қочди, шов-шув руҳида чоп этиладиган нашрларга нисбатан “сариқ матбуот” атамасини қўллаш анъанага айланади.

Қизил лексемаси кўчма маънода Октябрь инқилоби, шўро тузуми, армиясига оидликни билдирадиган сўз сифатида қўлланган. *Қизил армия. Қизил шарқ. Қизил аскар.* (ЎТИЛ, 5жилд, 277-б.)

Бобур авлодлари шундай қийин замонлардан ҳам машаққат билан ўтиб бугунги кунгача этиб келган. Бобур авлодлари Қизил империя даврида ҳам ўзларини танитиши мумкин эмасди. Шу сабаб одамлар бу сулоладан ҳеч ким қолмаган, деб ўйлашади. Аммо бобурийлар сулоласининг вакиллари бугун ҳам яшаб келмоқда. (<https://rost24.uz/uz/news/1808>)

Қизил империя даврида Шарқдан чиққан шоҳларни «нодон», «жоҳил», «қонхўр», авлиё-алломаларни эса «фирибгар», «ёлгончи», Шарқ обидаларини «эскилик қолдиги», «дину бидъат ўчоғи» деб талқин қилиш расм эди. (С.Бухорий, “**Буюк Хоразмийлар**”)

Таҳлилларимиз шуни кўрсатадики, ранг рамзларининг ижтимоий моҳияти жамиятдаги турли коммуникатив жараёнларда алоҳида аҳамият касб этади ва бу жиҳат, айниқса, оммабоп услубда фаол намоён бўлади. Бугунги ижтимоий жамиятда ранглар рамзийлиги турли соҳаларда барқарор маъно қийматига эга бўлиб, замонавий нутқ ва оммавий маданиятда янги талқинларда намоён бўлмоқда. *Ранг билан боғлиқ тушунчалар* рангларнинг фақат визуал белгилар эмас, балки муайян сиёсий, иқтисодий ва маданий воқеликлар моҳиятини англатувчи рамзлар сифатида фаол қўлланилаётганини кўрсатади. Бу каби тил бирикмалари ранг рамзларининг жамиятдаги воқеликни баҳолаш, унга муносабат билдириш ва муайян ижтимоий жараёнларни концептуаллаштиришда муҳим воситага айланганини тасдиқлайди.

А.А.Абдурахмоновнинг “Ўзбек шеъриятида нур, ранг ва руҳият тасвири поэтикаси (анъана ва новаторлик аспектида)” мавзусидаги (PhD) тадқиқот ишида ранг қўлланишининг ўзбек шеъриятидаги анъанавий ва ўзига хос хусусиятларини бевосита маданий макон, эътикод, мафкура, миллий менталитет билан боғлиқ ҳодиса сифатида тавсифлаш, рангнинг лирик контекстга таъсири, нур ва соя зиддиятининг бадиий-эстетик талқини, руҳият тасвирида нур ва ранг уйғунлиги каби масалаларни ёритишга қаратилган. Хусусан, тадқиқотчининг ранглар семантикасининг ижтимоий поэтик моҳияти хусусидаги фикрлари эътиборга молик: “Ранг ҳар бир даврнинг ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий муаммоларига бадиий ечим излаган шоирларнинг поэтик ғояларини намоён қилишда рамзий тушунча кудратига «тўйинтирилган» асосий ифода «қуроли»га айланиб келди”.

Айни шу хусусият прозаик асарларда ҳам яққол намоён бўлади. Жумладан, Тоғай Муроднинг “Отамдан қолган далалар” романида қизил ва оқ ранглар кучли аллюзив восита сифатида XX асрнинг ижтимоий-сиёсий фожиалари рамзий ифодасини тасвирлашга хизмат қилган. Собик иттифоқ ўлкаларида яшовчи миллатлар онгида қизил ранг коммунистик мафкуранинг катагонлар сиёсати туфайли хавф-хатар, ёвузлик, ҳукмронлик рамзига айланди.

Ана шунда отамиз онамизга юз буради.

– *Дехқонқул! – дейди. – Шўролар, биз тўнғич, сиз кенжасиз, дейди. Биз сизларнинг катта акаларингиз бўламиз, дейди. Шундай экан, сизлар бизга бўйсуниларингиз лозим, дейди.*

– *Яхши, мусулмончиликни билар экан.*

– *Дехқонқул! Гап мусулмончиликда эмас... Дехқонқул! Шунинг ўнг қулоғинг билан-да эшитиб ол, чап қулоғинг билан-да эшитиб ол: қизил ранг – яхшиликка олиб келмайди. Қизил ранг – одамни алдайди.*

– *Нима, ювуқсизлар ҳукумати қизил одам эканми?*

– *Эса-чи, қизил-да. Қип-қизил. Тут шоҳига қистирилган яловигача қип-қизил. Омбор деворларига илиғлиқ сўзаналаргача қип-қизил. Қаёққа қарама– қизил, қизил, қизил...*

– *Қизил бўлса бўлар, бу кишига нима.*

– *Дехқонқул! Қизил ёмон-да, қизил ёмон. Боиси, қизил ранг – қон ранг! Қон ёмон, ёмон!* (Тоғай Мурод, «Отамдан қолган далалар»)

Маълумки, оқ ранг поклик ва беғуборлик рамзи сифатида бутун инсоният онгида ҳамиша эзгулик тимсоли бўлиб келган. Ўзбекистон байроғидаги оқ ранг – “муқаддас тинчлик рамзи бўлиб, у кун чароғонлиги ва коинот ёритқичлари билан уйғунлашиб кетади. Оқ ранг – поклик,

беғуборлик, софликни, орзу ва ҳаёллар тозалиги, ички гўзалликка интилишнинг тимсоли” дея тавсифланиши бежиз эмас.

Бироқ, Тоғай Мурод оқ рангнинг ижтимоий-маданий контекстдаги бошқа маъноларини рамзий-мажозий фонда сарказм орқали юзага чиқаради.

Сарказм (юнонча *sarkasmos, sarkaro* – айнан, *гўшти нимталайман, пора-пора қиламан*) – комиклик тури, бадий услуб воситаларидан бири; масхаралаб мурасиз кулги асосига қурилган фикр-мулоҳаза. Заҳарханда, истеҳзоли аччиқ киноя. Бироқ сарказмда объектга муносабат киноядагидек “ювош”, “беозор”, “ҳазил” шаклида бўлмайди, аксинча қаҳр-ғазаб, нафрат оҳанги сезилиб туради. Унда объектни ер билан яксон этувчи, уялтирувчи ҳақоратомуз маънолар ифодаланади. Сарказмда кинояга хос икки маънолилик мавжуд бўлади ва шу хусусияти билан тўғридан-тўғри айбланувчи ёки ҳақорат этувчи нукталардан фарқланади. Фош этиш сарказмнинг ҳарактерли хусусиятларидан бўлса-да, рад этиш унинг асосий моҳияти. Бунга кўра, сарказм киноядан ва унинг аския, майнабозчилик, мазах, пичинг, таҳқирловчи кулги каби турларидан юқори туради.

Ўртоқлар, қўлни қўлга бериб, жон-жаҳдимиз билан меҳнат қилиб, она сутидай оппоқ, ҳалол «оқ олтин»имизни йиғиб-териб олайлик! (Тоғай Мурод, «Отамдан қолган далалар»)

Директоримиз иўро пахтасидан нималар олинишини бармоқлаб-бармоқлаб санаб беради: – Бир тонна совет пахтасидан икки минг тўрт юз йиғирма метр газлама, саксон олти кило мой, икки юз йиғирма олти кило кунжара, ўн беш кило кир совун... олинади! Шу сабабдан ҳам совет пахтаси «оқ олтин» дейилади! Совет «оқ олтин»ини термаслик – жиноят! (Тоғай Мурод, «Отамдан қолган далалар»)

Ёзувчи оқ олтин тасвирий ифодасининг бора-бора халқ фожиасига айланганини персонажлар нутқи орқали муаллифнинг аччиқ кинояси сингдирилган ҳолда тасвирлайди.

Бошқа бир ўринда ана шундай кинояли тасвирни оқ ва қора ранглариини зидлаш, яъни антитеза усули орқали янада кучайтиради.

Директоримиз бир оппоқ толани боши узра кўз-кўз этади.

– Ана, кўраясанми, ана! – дейди. – Пахта сиртидан ана шундай оппоқ бўлади!

Директоримиз толани чигитлайди. Ичидан чигитини олади. Директоримиз қоп-қора чигитни кўз-кўз этади. – Пахта аслида мана бундай ичи қора бўлади! – дейди. – Пахта – ичи қора мато! Пахта одамзотни индамай боплайди! У дунё-ю, бу дунё ўнгарилмас қилади! Бюрода ўртоқ Мавлонов ана шундай деди! (Тоғай Мурод, «Отамдан қолган далалар»)

А.А.Абдурахмонов ўзининг “Рангнинг бадий мантиқни йўналтирувчи вазифаси” мақоласида рангнинг замонавий ўзбек насрида рангнинг бадий мантиқни йўналтириувчи вазифаси, хусусан, Назар Эшонқулнинг “Қора китоб” қиссаси мисолида қора рангнинг бадий мантиқнинг ижодий хулосага боришида таянч нукталар вазифасини бажараш, замонавий ўзбек насрида европача глобаллашган рамзий ифодаланиши хусусида фикр юритади. Мақола муаллифи адибнинг шу ранг фониди персонажнинг “қора қилмишлари”ни тасвирлаганлигини қайд этади: “...шайтон йўлига кириб “қора китоб”ни тутган ушбу кимса ўз фарзандларига ҳам уни ёд олдиради. Охир оқибат шайтон унинг танига кириб бошқараётганлигини англаб этади. Ҳаттоки, суюкли қизи шайтондан ҳомиладор бўлади. Бу даҳшатдан хабардор бўлгач, шайтоннинг авлоди дунёга келмаслиги учун ўз қизини бўғиб ўлдирганини ҳикоя қилиб берувчи рассомнинг тақдирида воқелар бевосита қора ранг бириккан тушунчалар иштироқида содир бўлиши тасвирланади”.

Умуман олганда, муайян давр муаммоларига ижодий ечим топиш учун ижодкорлар ўз поэтик ғояларини ифодалашда ранглар семантикасида кучли рамзий “қурол” сифатида фойдаланадилар.

Биринчидан, ранг рамзлари маданий аънаналар билан чамбарчас боғлиқдир. Шунинг учун оммабоп услубда ранглардан фойдаланиш кўп ҳолларда умуминсоний англашмалар ва маҳаллий маданий маъноларнинг уйғунлашувига боғлиқ бўлади.

Иккинчидан, бу жараён замонавий тенденциялар таъсирида тез ўзгариб боради. Бу ўзгаришлар ранг рамзларининг динамик хусусиятга эга эканини, яъни уларнинг маъноси вақт ва ижтимоий муҳитга қараб қайта англаниши ёки кучайишини кўрсатади.

Шу боис, ранг рамзларининг ижтимоий моҳиятини ўрганиш нафақат лингвистик ёки эстетик нуқтаи назардан, балки психология, социология ва мулоқот назариялари кесишмасида ҳам долзарб аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Абдурахмонов А.А. Ўзбек шеърлятида нур, ранг ва руҳият тасвири поэтикаси (анъана ва новаторлик аспектида): Филол.фанлари бўйича фалс. д-ри (PhD) дисс...автореф. – Фарғона, 2018. – Б.24
2. Абдурахмонов А.А. Рангнинг бадий мантқиқни йўналтирувчи вазифаси // Eurasian journal of social sciences, philosophy and culture.10 October, 2022. – Б.75-78
3. Дўстмуҳаммад Х. “Сарик” ижоднинг моҳияти... асорати // Ахборот - мўъжиза, жозиба, фалсафа. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. - 320 б.
4. Сафоев Ж. “Сарик матбуот” (бу ибора тарихини биласизми?) // https://t.me/Safojev_Fikri
5. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Sarkazm>
6. https://uz.wikipedia.org/w/index.php?title=Qora_bozor&variant=uz-cyrl

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА
INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000